

big role in awareness of legal problems. The article is devoted to the research of different sides of correlation possibility and reality for improvement the law-making and law-enforcement performance. Dialectical method is used, as it is adaptable to comprehension of unity the ontological, epistemological, praxeological aspects of familiarization with the world of legal relationship; unity of historical and logical; feasibility and implementation, subjective and objective in the law-making and law-enforcement performance.

Keywords: reality, possibility, law reality, law possibility, disposition, active individual.

Палій О. М., кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет «Одеська юридична академія»
(Україна, Одеса), ksushapaliy@mail.ru

Можливість та дійсність в правотворчості та правозастосуванні

Оскільки будь-яка наука застосовує філософські категорії в якості моментів своєї змістовної логіки, то застосування категорій можливості і дійсності відіграє велику роль в усвідомленні правових проблем. У статті здійснено дослідження різних аспектів співвідношення можливості та дійсності для вдосконалення правотворчої та правозастосовної діяльності. Використаний діалектичний метод, оскільки він застосовується для осмислення єдності онтологічного, гносеологічного і прагматологічного аспектів освоєння світу правових відносин; єдності історичного і логічного, здійсненості та здійсненості, суб'єктивного та об'єктивного в правотворчій та правозастосовній діяльності.

Ключові слова: дійсність, можливість, правова можливість, правова дійсність, диспозиційність, дійсна людина.

* * *

УДК 321.8.573

Чешко В. Ф.,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та політології,
Харківський національний економічний університет
ім. Семена Кузнеця (Україна, Харків),
Cheshko@karazin.ua

Кузь О. М.,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та політології,
Харківський національний економічний університет
ім. Семена Кузнеця (Україна, Харків),
kuzboss@yandex.ua

БІОВЛАДА І БІОПОЛІТИКА: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ТЕХНОГУМАНІТАРНОГО БАЛАНСУ

Основною метою цієї статті є дослідження взаємної доповнюваності антропологічної і онтологічної дисциплінарних матриць, коли соціобіологічний і соціополітичний аспекти людського існування стали предметом технорационалістичного контролю та маніпуляції. Основним методом дослідження є порівняльний концептуально-світоглядний аналіз концептів біовлади і біополітики в ментальності сучасної техногенної цивілізації. Методологічна і філософська аналогія біологічної та соціальної інженерії дозволяє об'єднати їх за своєю природою і соціальними наслідками у складі одного класу – High Nume технологій. Як результат перетворення соматичної основи людської істоти та її поведінкових стереотипів на об'єкт контролю та управління величина техногенного ризику досягла екзистенційного (еволюційного) рівня. Феноменологічним виразом цього стає стрімко зростаючий статус біовлади і біополітики у концептуальному полі сучасного політологічного знання.

Ключові слова: біовлада, біополітика, High Nume технології, еволюційний ризик.

Феномен біовлади (історія і постановка проблеми).

Концепція антропогенезу (а точніше – еволюції стабільної еволюційної стратегії людини) має на увазі цикл дивергенції та подальшої коеволуції всіх трьох її складових – біологічної, соціокультурної й технорационалістичної [19, р. 67; 20]. Закономірності цього процесу, по-перше, не можуть бути описані тільки в термінах одного з членів коеволуючої бінарної опозиції (гени/культура, культура/технологія, влада/технологія, влада/гени і т. ін.); по-друге, не можуть суперечити закономірностям розвитку

кожного з членів коеволуючої зв'язки; по-третє, повинні забезпечувати екзистенцію коеволуючого адаптивного комплексу протягом невизначено довгого часу.

Отже, в рамках філософсько-світоглядного категоріально-концептуального поля політична антропологія (людська природа, тобто світ суцього в соціальній екзистенції Homo sapiens) і політична онтологія (об'єктивна реальність в її ставленні до соціальної екзистенції Homo sapiens) виявляються пов'язаними в єдину тріаду за допомогою епістемології, оскільки остання в еволюції забезпечує відповідність соціополітичної реальності і власне «людської сутності» [5, с. 158].

Одним із наслідків стає судження про взаємну доповнюваність онтологічної і антропологічної пояснювальних моделей при застосуванні до соціополітичної реальності. Система цінностей і система інтересів, антропологія і онтологія соціуму, культури так само як еволюційна ефективність і еволюційна коректність перебувають в стані взаємної рефлексії-проекції, утворюючи метарівень інтерпретації феномена антропогенезу. Вищим рівнем такої інтерпретації виступає антиномія антропології й онтології соціополітичної реальності.

Основною метою цієї статті є дослідження взаємної доповнюваності антропологічної та онтологічної дисциплінарних матриць в епоху, коли обидва – соціобіологічний і соціополітичний – аспекти людського існування стали предметом технорационалістичного контролю та маніпуляції. Методологічна і філософська аналогія біологічної (управління генетичним кодом) і соціальної (управління соціокультурним і когнітивним кодами) інженерії дозволяє об'єднати їх за своєю природою і соціальним наслідком у складі одного класу – технологій High Nume (технологій керованої еволюції).

Виникла ситуація, коли величина техногенного ризику, як результат перетворення соматичної основи людської істоти та її поведінкових стереотипів на об'єкт контролю та управління, досягла екзистенційного (еволюційного) рівня. Феноменологічним виразом цього стає надзвичайно високий (і стрімко зростаючий) статус біовлади і біополітики в концептуальному полі сучасного політологічного знання. Філософсько-світоглядне дослідження антрополого-онтологічного виміру обох феноменів є безпосереднім предметом нашого дослідження, що здійснюється за допомогою порівняльного концептуально-світоглядного методу аналізу концептів біовлади і біополітики в ментальності сучасної техногенної цивілізації.

Онтологія і антропологія соціальної (політичної, владної) ієрархії в знятому вигляді містить дві суперпозиції, відносини між якими не є константами у часі, але одночасно постають як (непостійний!) семантичний код. Цими коеволуючими позиціями є протосоціальний (біологічний) субстрат versus соціополітична культура і соціополітична культура versus політологічна теорія [5, с. 157]. При цьому в першій опозиції культура виступає як суб'єкт, а в другій – як об'єкт філософської концептуалізації, а біологічний субстрат та соціополітичні науки виконують роль об'єкта. Цілісний і нелінійний характер протиставлення/синергії соціальної онтології і антропології змушує теоретичну абстракцію весь час коливатися між полюсами біологічного і

соціального редукціонізму. У запропонованій трактовці «міграція» філософської за визначенням категорії онтологія до сфери інформатики, а звідти – до області теорії антропогенезу і глобальної еволюції, яку ми нині спостерігаємо в постакадемічній науці, виглядає цілком закономірною. Соціальна онтологія виступає тут як соціокультурна адаптація семантичного рівня, оскільки вона забезпечує концептуальний каркас взаємного узгодження креативно–раціоналістичного знання і консервативно–антропологічного комплексу збереження самоідентичності людини.

З часів Мішеля Фуко [13, с. 253; 24] до вжитку культурології ввійшло поняття біовлади. Широке поширення воно отримало в останнє десятиліття XX століття в єдиному комплексі з біополітикою, біоетикою, біотехнологією і біомедициною. Серйозний культурологічний і філософський аналіз його зробили слідом за Фуко, але вже на сучасному матеріалі, Павло Тищенко [11], Дж. Агамбен [1], Фр. Фукуяма.

Результати дослідження. Саме останньому [14, с. 3–7] належить честь діагностувати на межі третього тисячоліття помилковість своєї первісної теорії смерті власне історичної (політичної, якщо точніше) історії цивілізації й остаточного торжества лібералізму. Лише за десять років Фукуяма дійшов висновку, що саме розвиток біотехнологій і генної інженерії (того, що автори цієї статті називають технологіями керованої еволюції або High Hume) набуває політичного виміру і, в іпостасі феномену, «біовлада» стає основним рушієм історії й просто антропогенезу.

Тоді ж (на початку 1970–х рр.) з'явився термін «біополітика». Спочатку він означав еволюційно біологічні субстратні основи формування політичної реальності як онтологічного фундаменту відносин влади у соціумі на момент переходу від біологічної до соціокультурної фази антропогенезу. В рамках дисциплінарної матриці, що формувалась, біополітика мала виразно редукціоністський характер. Револьюційне (без перебільшення) значення методологічних пошуків Мішеля Фуко полягає в соціологічному повороті біополітичної парадигми, наданні їй ясно вираженого імпульсу в напрямку коеволюційного синтезу біологічної, соціокультурної і технорационалістичної складових еволюційної стратегії людства. Концепція Фуко якнайкраще узгоджується з новими уявленнями про механізми соціо-, культуро-, антропогенезу, а точніше, про структуру стабільної адаптивної стратегії взагалі та техногенної цивілізації, зокрема.

Відповідно до цих уявлень в еволюційно–антропологічному плані феномен «біовлади» можна визначити як соціальні практики контролю/управління генетичним і епігенетичним кодом людини і віднести до соціокультурного модулю. У такому випадку «біополітика» означає сукупність раціоналізованих засобів (технологій) здійснення біовлади, і, отже, відноситься до технорационалістичного модулю адаптивної стратегії техногенної (Західної, Атлантичної, локалізованої, нарешті) цивілізації. Парадокс же полягає в тому, що з точки зору онтології категорії «біовлади» і «біополітики» відносяться до одного концептуально–категоріального поля.

У інтерпретації М. Фуко зміст концепту «біовлади» становить явна або неявна здатність соціуму і його

владних структур нормувати, регулювати біологічні відправлення окремих індивідів. Зародження і розвиток феномена біовлади відбувається там і тоді, де й коли в соціальній історії вперше з'являється інтерес до політичного використання людського тіла, де воно відокремлюється у якості індивідуалізованого об'єкта нагляду, тренування, навчання й покарання [9, с. 223]. Однак, онтологічна категорія «біовлади» та її соціально–гносеологічні осмислення – «біополітика» – ще не сформували і, в умовах постакадемічної науки, можливо, не сформулюють однозначної дисциплінарної матриці (парадигми). У теоретичному політологічному дискурсі на даний час циркулюють і конкурують одна з одною кілька інтерпретацій категорії «біовлади» [25, р. 2–3].

У той же час, на нашу думку, висхідний методологічний принцип аналізу біовлади сумніву не підлягає: феномен біовлади можливо зрозуміти в рамках глобально–еволюційної, а точніше, глобально–коволюційної методології – як один з центральних елементів механізму взаємного сполучення біологічної та соціокультурної (зокрема, соціополітичної складової) форм еволюційного процесу, з одного боку, і технокультурного балансу, – з іншого [17]. Іншими словами, загальна (глобальна) теорія еволюції була б одночасно теорією коеволюції.

Технологічні інновації посилювали функціональні можливості окремих органів і їх систем людини. І при цьому створювали додаткове навантаження на них, пред'являли певні вимоги до психофізіологічних і морфофізіологічних параметрів людського організму. Соціальні та культурні системи ціннісних пріоритетів і переваг займали місце генетично запрограмованих стимулів поведінки людських істот, але не ліквідували ці стимули. Дихотомія векторів соціокультурної й біологічної еволюції людини спричинила появу феномена біовлади. Як механізм, що забезпечує біосоціальну коеволюцію, природний відбір виявився недостатньо ефективним. Біовлада стала додатковим, значно більш швидкодійним і потужним елементом інтеграції людини до соціокультурного континууму, що стрімко змінюється. У цьому сенсі її саму можна розглядати як одну з найважливіших соціокультурних адаптацій.

Тож влада пов'язана з біовладою генетичною наступністю, веде своє походження від неї [17, с. 17]. «Точкою» прикладання влади є психосоматичне буття людини і сучасна наука та технологія істотно розширюють масштаби і глибину такого впливу.

У період Середньовіччя затверджується дихотомія влади на духовну і світську, і остання приймає форму «влади над смертю» [3, с. 73]. Саме так вважалися цілком легітимними з юридичної, прийнятими з моральної та виправданими економічно різні способи членушкодження – інститут кастратів–євнухів, наприклад, існував аж до Нового часу. Відродження та індустріальна фаза розвитку Західної цивілізації змінюють структуру біовлади. Наука сакралізується і претендує на об'єднання обох гілок влади. Влада над смертю й тілесною цілісністю обмежується за масштабами і поступово технологізується – витісняється владою над соматичним буттям людини.

Біовлада технологій і технологія біовлади.

За сучасної доби еволюції техногенної цивілізації взаємини біовлади і біополітики опосередковуються технорационалістичними можливостями модифікації

біологічних функцій (технології біовлади) і, з іншого боку, політичною значущістю соціального управління цим процесом (біовлада технології).

Так, наприклад, саме розвиток біомедичних технологій у XIX – XX століттях дозволив радикально переформатувати розподіл гендерних ролей у суспільстві (як результат радикального зниження дитячої та пологової смертності, розвитку засобів контрацепції, сурогатного материнства і т. ін.). Одночасно, ті ж самі технологічні схеми надають можливість генерації нових ідеологічних імперативів «удосконалення людини (human enhancement)», переводячи атрибути людської тілесності з «Царства природної необхідності до Царства свободи і особистого вибору» без шкоди для життєздатності людського суспільства. У першому випадку ми спостерігаємо зближення світу сущого зі світом належного, в іншому – розщеплення загальнолюдського світу належного на сукупність індивідуальних екзистенціальних проектів, ерозію і розщеплення єдиної раніше онтологічної реальності.

Технології біовлади протягом останніх ста років пройшли кілька стадій свого розвитку:

1. Модифікація фенотипічної конституції (бодібілдинг) шляхом прямого або непрямого (за допомогою «громадської думки», ринкової кон'юнктури, загальноприйнятих стандартів тощо) примусу. На даний час ця форма біовлади трансформувється в особливий тип;

2. Екологічна та соціоекологічна інженерія – конструювання параметрів стилю життя (ГМО, характер харчування, «здоровий», тобто закріплений ментально спосіб життя та ін.);

3. Репродуктивні технології – втручання в підбір батьківських пар, пренатальна і постнатальна селекція, стерилізація тощо;

4. Технологія керованої еволюції – генно-інженерні реконструкції генетичної програми онтогенезу і реконструкція ментальних основ поведінки та світосприйняття з метою «соціальної адаптації».

До початку 3-го тисячоліття другий і третій тип коеволюційної зв'язки біовлада/технологія отримали особливо високий політичний статус, що реалізується, однак, побічно – через систему домінуючих ціннісних пріоритетів, що перетворює репродуктивні технології власне на технології політичні [2, с. 466]. Технологічні імперативи перетворюються на суб'єктивно сконструйовані вектори формування психологічних диспозицій, що мають політичний потенціал, який можна порівняти з правовими нормативами. Але, так чи інакше, сучасний політичний дискурс концентрується на проблемах ГМО, здоров'я [22] і режиму харчування [4].

Уніфікуючий вплив біовлади протистоїть (але і забезпечує) «вродженому» індивідуалізму Західної (Атлантичної) цивілізації, що ще більш посилюється у суспільстві споживання, починаючи із закінчення Другої Світової війни. Нині свобода самовираження (матеріалізована в абсолютному приматі індивідуального «екзистенціального проекту» власного життя) стала системоутворюючим чинником політичного процесу і соціальної еволюції [24, р. 299], а в комбінації з High Nume технологіями – найважливішим джерелом еволюційного ризику Homo sapiens.

Ступінь впливу біовлади насправді дуже значна на всьому протязі людської історії та в цілому цей вплив

сприяє і все ще сприяє розбіжності векторів біологічної та соціокультурної складових еволюції людства. Але тільки зараз розвиток технологічних можливостей реалізації екзистенціальних проектів і контролю їх генерації цей процес тільки прискорює й інтенсифікує. Ймовірно, першим звернув на це увагу серед західних мислителів Фрідріх Ніцше [8, с. 287–288]. Виникнення надлюдина, що стоїть «по той бік добра і зла», тобто поза мораллю, є, згідно з Ніцше, необхідною умовою руйнування цієї системи, що самовідтворюється, в його розумінні поверненням до природи.

В епоху глобалізації людство вступає в епоху керованої еволюції, і біовлада стає ключовою ланкою подальшого еволюційного процесу. Закріплене Нюрнберзьким кодексом звуження сфери прямої нормативної дії біовлади змінило її форму, але не ефективність. Непрямий, опосередкований системою науково обґрунтованих і підкріплених авторитетом органів влади рекомендацій та порад, вплив біовлади виявився навіть більш результативним і не менш потужним, ніж раніше.

З урахуванням вже сказаного, – хто є носієм біовлади? З одного боку, такими виступають законодавці та виконавці структури, які власне і можуть встановлювати певні норми та контролювати їх дотримання. Однак неявним чином володарями біовлади виявляються експерти, що володіють науковими знаннями, на чий висновок реально або декларативно спираються парламентарії, уряди, судді тощо. Наука у техногенній цивілізації відіграє роль прихованого або очевидного механізму прийняття політичних рішень, але самі вчені опінуються під сильним політичним тиском, а, отже, – у ситуації конфлікту інтересів (професійних і політичних). Слідом за медициною та ж схема відносин стверджується і для інших областей природознавства – мірою того, як вони набувають економічної та політичної значущості.

Із народженням High Nume ситуація кардинально змінюється. За умов глобальної кризи і можливості втрати людством власної ідентичності наукове співтовариство вже не може ігнорувати прагнення іншої сторони до більш вільного і рівноправного діалогу. Таким чином, набуття політичної ваги істотно змінило місце науки всередині соціуму. У демократичному громадянському суспільстві ці зміни можна визначити як досягнення паритетності між науковим знанням і повсякденними ментальними стереотипами та психологічними диспозиціями. У той момент, коли розвиток науки наблизився до перетворення біосоціальної природи людини, кордон між об'єктом і суб'єктом пізнання виявився настільки невизначеним, що демократичні процедури взаємовідносин всередині наукового співтовариства за потреби стали поширюватися і за його межі. Наукову достовірність і політичну коректність у сучасному суспільстві пов'язують відносини ситуативного паритету, який і визначає еволюційні перспективи людини.

Принципова неоднозначність і нелінійність взаємозв'язку трьох чинників еволюційного ризику – генетичного (генетичний вантаж), соціокультурного (ціннісні диспозиції пріоритети) і раціоналістичного – детермінується тим, що відносини генетичної та соціокультурної складових еволюції людини явно амбівалентні, і до кожної точки еволюційної кривої можуть бути застосовані три можливих сценарії взаємодії генно-культурної коеволюції і техно-гуманітарного балансу:

– прямий конфлікт, найбільш чітко проаналізований ще Іллею Мечниковим [6; 7] і Зигмундом Фрейдом на початку минулого століття [12, с. 101];

– обумовленість перетворень геному людини факторами соціокультурного середовища. Вона має подвійну природу – коеволюційна інформатика (селективне перетворення довкілля, генетичної конституції та соціально–психологічних стереотипів і предиспозицій людини, що детермінується соціокультурним типом) і коеволюційна семантика (інформаційний код, що змінюється в часі – правила відповідності соціокультурних ціннісних пріоритетів і адаптивної значущості окремих генетичних детермінантів та контрольованих ними ознак) [20];

– преформація культури і ментальності змінами соми та її генотипічної основи. Ще кілька десятиліть тому Е. Вілсон постулював існування так званих епігенетичних правил – вроджених обмежень у психіці, що впливають на особливості сприйняття, пізнання навколишнього світу, мислення, поведінкові реакції. Первинними епігенетичними правилами є переважно автоматичні процеси сприйняття, що йдуть від профільтованих сенсорних імпульсів. Вони мінімально схильні до варіювання під час навчання та інших процесів вищої нервової діяльності. Вторинні епігенетичні правила містять оцінку самого сприйняття, завдяки чому індивіди мають здатність віддавати перевагу одним елементам культури у порівнянні з іншими [10, с. 98–99]. У сучасній соціальній психології вважається загальновідомим і добре емпірично обґрунтованим постулатом, що «культурні звичаї можуть вправно використовувати механізми, що виникли в ході еволюції» [16, с. 437], у якості субстратної основи, яка стабілізує соціокультурну трансмісію (соціальне наслідування) поведінкових стереотипів і стереотипів сприйняття у даному типі соціуму.

Випереджаючі темпи еволюції науки і технології відносно не тільки генетичної, а й соціальної форми еволюційного процесу призвели у економічному просторі, де діють закони ринкової конкуренції, до заміни коадаптації технології «технологізацією» психосоматичної конфігурації людини. Виникає і поступово заповнюється нова «соціально–екологічна» ніша – система самоконфігурації і самоконструювання психосоматичної основи людини. Технології, що проникають до нової ніши (різні дієти і «раціональне харчування», косметика, «фізична культура», body–building, аутотренінг, психоаналіз etc.), спочатку обмежуються фенотипічною модифікацією, тобто зміною умов функціонування вже існуючих генетичних програм формування соматичної та психосоматичної конфігурації.

У міру заповнення нового технологічного простору загострюється конкуренція і знижується ефективність розвитку існуючих технологічних схем. Як природний і передбачуваний еволюційний результат виникають нові технологічні системи, засновані вже на модифікації власне генетичних програм індивідуального розвитку. Першою такою технологією була запропонована Френсісом Гальтоном ще в 1869 році позитивна (поліпшення спадкової конституції людини) і негативна (усунення носійства шкідливих спадкових ознак – насамперед різних патологічних аномалій) евгеніка.

На тому рівні розвитку науки про спадковість її інструментальна база (стерилізація носіїв несприятливої й патологічної спадковості, підбір подружніх пар)

виявилася недостатньо ефективною і потребувала жорсткого політичного пресингу. Технології пренатальної та передімплантаційної діагностики, генотерапії, клонування, що прийшли їй на зміну, потенційно більш легко адаптуються (різною мірою) до діючих систем ціннісних пріоритетів і етичних нормативів. Технічна ефективність їх також на порядок вище.

Як ні парадоксально, саме в цьому поєднанні їх переваг полягає джерело соціального ризику. Мабуть, в жодній сфері соціального життя нелінійний характер відносин біосоціальної та соціобіологічної складових не виявляється так само гостро, як тут – у галузі генних і репродуктивних технологій.

Висновки. З феноменологічної точки зору логічний конструкт «біовлади» створює певне єдине концептуальне поле [17, с. 266], до сфери впливу якого потенційно і актуально залучені:

1. Природознавство –
 - а) теоретична біологія (генетика),
 - б) (біо)медицина,
 - в) (біо–, гена)технологія, з одного боку і
2. Соціогуманітарне знання –
 - а) (біо)політика,
 - б) (біо)етика,
 - в) (біо)філософія,
 - г) (біо)право,
 - г) (біо)культурологія,
 - д) демографія,
 - е) соціологія, – з іншого.

Філософський сенс трансформації цивілізаційної адаптивної стратегії за часів переходу Homo sapiens до самоконструювання і самоконфігурації виявляється рівнозначним завданню збереження людством ідентичності та культурної спадкоємності за умов збереження еволюційної пластичності й здатності до пізнання об'єктивної реальності. Йдеться про знаходження якоїсь відповідності між епістемологічними (пізнавальними) прагненнями і аксіологічними (ціннісними) орієнтирами людини. Два можливих альтернативних результати можна вважати, безумовно, такими, що виходять за межі прийнятних рішень.

1. Стагнація або різке уповільнення темпів зростання наукового знання як наслідок нездатності людини виділити і прийняти об'єктивну компоненту своїх уявлень про реальність, коли вони провокують конфлікт з інваріантами культурної традиції.

2. Руйнування соціокультурної спадкоємності, що поєднується з технологічними перетвореннями матеріального носія Розуму.

Обидва результати означають колапс техногенної людської цивілізації, втрату людиною сутнісних характеристик, до числа яких відносяться прагнення і здатність до пізнання і перетворення світу.

Однією з базисних предиспозицій біополітичної ментальності техногенної цивілізації в її західній формі є тренд на звільнення соціальної ролі і соціального статусу індивіда від преформації кондиціями його біологічного субстрату (геному) як критерію соціального (і еволюційного) прогресу. Цей тренд, у свою чергу, врівноважується ірраціональним страхом можливого втручання в людську психіку ззовні, що порушує вільну волю індивіда і змушує його діяти всупереч його «людській природі». Цей тренд простежується принаймні

з біблійних часів і легенд про перевертнів і вампірів, через готичні романи XVIII століття до сучасних трилерів і наукової фантастики останніх років.

Система соціокультурних протиположностей, що забезпечують самоідентичність *Homo sapiens*, виявилася дуже стійкою, однак лише до моменту народження технологій керованої еволюції, коли онтологічна антиномія «Еволюція versus Розумний Задум» виявилася остаточно подоланою. Як результат, обмеження, що випливають з обмеженості технологічних засобів перетворення реальності, виявилися подоланими, принаймні *in potentio*. Єдиним вбудованим в онтологію людини стабілізатором течії глобального еволюційного процесу залишається семантичний код гуманізації/дегуманізації, який сам по собі припускає значні стохастичні коливання, відкритий для технологічних інтервенцій і тому потребує безперервного моніторингу [17, с. 70].

З появою *High Hume* технологій рівень ризику досяг екзистенціального рівня значущості. При цьому екзистенціальний рівень техногенного ризику означає вже за визначенням еволюційний ризик, оскільки обумовлює генезис можливості зникнення людства як біологічного виду (але не обов'язково – розумного життя і ноосфери взагалі). В епоху, коли власне еволюція стає предметом раціоналістичного управління і/або маніпулювання, виявляється необхідним при складанні прогнозу і визначенні величини інноваційного ризику прораховувати ті особливості соціальної реакції на науково-технологічний розвиток, що є наслідком субстанціональної основи людської свідомості й культури і результатом попередньої біосоціальної еволюції.

Список використаних джерел

1. Агамбен Дж. *Homo sacer* / Джорджо Агамбен; [пер. с итал.]. – М.: Европа, 2011. – 256 с.
2. Димитрова И. Деторождение и ответственность: случай перинатальной диагностики в Болгарии / И. Димитрова // Журнал исследований социальной политики. – 2014. – Т.12. – №3. – С.455–468.
3. Кожурин А. Я. Три мифологеми «крови» в истории европейской культурной традиции / А. Я. Кожурин // Социальная аналитика ритма: Сборник материалов конференции. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – С.73–76.
4. Кравченко С. А. Новые риски еды: необходимость гуманистической биополитики / С. А. Кравченко // Полис. Политические исследования. – 2014. – №5. – С.139–152.
5. Кузь О. М. Політична реальність як екзистенція соціальної суб'єктності / О. М. Кузь // Філософські перипетії. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер. Філософія. – Х.: ХНУ, 2008. – №792'2008. – С.157–164.
6. Мечников И. И. Этюды о природе человека / И. И. Мечников. – М.: Госиздат, 1923. – 238 с.
7. Мечников И. И. Этюды оптимизма / И. И. Мечников; [6-е изд.]. – М.: Наука, 1987. – 328 с.
8. Ницше Ф. Так говорил Заратустра [Текст] / Фридрих Ницше // Избранные произведения в двух книгах. – Кн.1.; [сост., подгот. текста Ивановой М. Ш.]. – М.: Сирин, 1990. – 445 с.
9. Подорога В. А. Власть и познание (археологические поиски М. Фуко) / В. А. Подорога // Власть. Очерки современной политической философии Запада. – М.: Наука, 1989. – С.206–255.
10. Рьюз М., Уилсон Э. Дарвинизм и этика / М. Рьюз, Э. Уилсон // Вопросы философии. – 1987. – №1. – С.98–99.
11. Тищенко П. Д. Биовласть в эпоху биотехнологии [Текст] / П. Д. Тищенко. – М.: ИФРАН, 2001. – 177 с.
12. Фрейд З. Недовольство культурой [Текст] / З. Фрейд // Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура / [пер. с нем., сост. и вступ. ст. А. М. Руткевича]. – М.: Ренессанс, 1992. – С.65–134.
13. Фуко Мишель. Право на смерть и власть над жизнью / Мишель Фуко // Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет. Пер. с франц. – М.: Касталь, 1996. – С.238–268.

14. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее / Фрэнсис Фукуяма; [пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2004. – 343 с.

15. Хардт М., Негри А. Империя / М. Хардт, А. Негри А.; [пер. с англ.]. – М.: Праксис, 2004. – 440 с.

16. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. Социальная психология / Р. Чалдини, Д. Кенрик, С. Нейберг; [5е изд., пер. с англ.]. – СПб.: Питер, 2016. – 848 с.

17. Чешко В. Ф., Глазко В. И. *High Hume* (биовласть и биополитика в обществе риска): учебное пособие / В. Ф. Чешко, В. И. Глазко. – М.: РГАУ – МСХА имени К. А. Тимирязева, 2009. – 319 с.

18. Чешко В. Ф., Передьяненко А. С. Дескриптивная и социокультурная (этическая) составляющие в структуре эволюционного риска генно-инженерного технологического комплекса / В. Ф. Чешко, А. С. Передьяненко // Экологический вестник. – 2015. – №1. – С.64–72.

19. Cheshko V. T., Ivanitskaya L. V., Kosova Y. V. Configuration of Stable Evolutionary Strategy of *Homo sapiens* and Evolutionary Risks of Technological Civilization (the Conceptual Model Essay) // *Biogeosystem Technique*. – 2014. – Vol.1, No.1. – P.58–69.

20. Cheshko V. T., Glazko V. I., Kosova Y. V. Evolutionary Semantics of Anthropogenesis and Bioethics of NBIC-Technologies // *Biogeosystem Technique*. – 2015. – Vol.5, No.3. – P.256–266.

21. Cisney V. W., Morar N. *Biopower: Foucault and Beyond*. – Chicago; L.: University of Chicago Press, 2015. – 400 p.

22. Conclin B. *Biopolitics of Health as Wealth in Original Risk Society // Images of Public Wealth Or the Anatomy of Well-Being in Indigenous Amazonia*. Tucson: University of Arizona Press, 2015. – P.60–88.

23. Foucault M., Burchell G. *The birth of biopolitics: lectures at the Collège de France, 1978–1979*. – New York: Picador, 2010. – 346 p.

24. Inglehart R., Welzel Ch. *Modernization, Cultural Change, and Democracy. The Human Development Sequence*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 345 p.

25. Liesen L. T., Walsh M. B. The competing meanings of «biopolitics» in political science: Biological and postmodern approaches to politics // *Politics and the Life Sciences*. – 2012. – Vol.31, No.1/2. – P.2–15.

References

1. Agamben G. *Homo sacer*. – M.: Evropa, 2011. – 256 s.
2. Dimitrova I. *Detorozhdeniye i otvetstvennost: sluchay perinatalnoy diagnostiki v Bolgarii // Zhurnal issledovaniy sotsialnoy politiki*. – T.12. – №3. – S.455–468.
3. Kozhurin A. Ya. *Tri mifologemy «krovi» v istorii evropeyskoy kulturnoy traditsii // Sotsialnaya analitika ritma. Sbornik materialov konferentsii*. – Spb.: Sankt-Peterburgskoye filosofskoye obshchestvo, 2001. – S.73–76.
4. Kravchenko S. A. *Novye riski edy: neobkhodimost gumanisticheskoy biopolitiki // Polis. Politicheskiye issledovaniya*. – 2014. – №5. – S.139–152.
5. Kuz O. M. *Politichna realnist yak ekzistentsiya sotsialnoy sub'ektnosti / O. M. Kuz // Filosofski peripetii. Visnik KhNU im. V. N. Karazina. – Seriya: filosofiya*. – №792'2008. – S.157–164.
6. Mechnikov I. I. *Etyudy o prirode cheloveka*. – M.: Gosizdat, 1923. – 238 s.
7. Mechnikov I. I. *Etyudy optimizma. Izd. 6*. – M.: Nauka, 1987. – 328 s.
8. Nietzsche F. *Tak govoril Zaratustra // Izbr. proizv.* – M.: Siring, 1990. – Kn.1. – S.287–288.
9. Podoroga V. A. *Vlast i poznaniye (arkheologicheskiye poiski M. Fuko) // Vlast*. – M., 1989. – S.223.
10. Ruse M., Wilson E. *Darvinizm i etika // Vopr. filosofii*. – 1987. – №1. – S.98–99.
11. Tishchenko P. D. *Biovlast v epokhu biotekhnologii*. – M.: IFRAN, 2001. – 177 s.
12. Freud Z. *Psikhoanaliz. Religiya. Kultura. Rennans*. – M., 1992. – S.101.
13. Foucault M. *Volya k istine: po tu storonu znaniya, vlasti i seksualnosti. Raboty raznykh let*. – M., 1996. – S.253.
14. Fukuyama F. *Nashe postchelovecheskoye budushcheye*. Per. s angl. – M.: AST, 2004. – 343 s.
15. Hardt M., Negri A. *Imperiya*. Per. s angl. – M.: Praksis, 2004. – 440 s.
16. Chaldini R., Kenrik D., Neyberg S. *Sotsialnaya psikhologiya*. 5e izd. Per. s angl. – SPb.: Piter, 2016. – 848 s.
17. Cheshko V. T., Glazko V. I. *High Hume (biovlast i biopolitika v obshchestve riska)*. – M., 2009. – 319 s.

18. Cheshko V. T., Pereyadenko A. S. Deskriptivnaya i sotsiokulturnaya (eticheskaya) sostavlyayushchiye v strukture evolyutsionnogo riska genno-inzhenernogo tekhnologicheskogo kompleksa // *Ekolog. vestnik.* – 2015. – №1. – S.64–72.

19. Cheshko V. T., Ivanitskaya L. V., Kosova Y. V. Configuration of Stable Evolutionary Strategy of Homo sapiens and Evolutionary Risks of Technological Civilization (the Conceptual Model Essay) // *Biogeosystem Technique.* – 2014. – Vol.1, No.1. – P.58–69.

20. Cheshko V. T., Glazko V. I., Kosova Y. V. Evolutionary Semantics of Anthropogenesis and Bioethics of NBIC–Technologies // *Biogeosystem Technique.* – 2015, Vol.5, No.3. – P.256–266.

21. Ciskey V. W., Morar N. Biopower: Foucault and Beyond. – Chicago; L.: University of Chicago Press, 2015. – 400 p.

22. Conclin B. Biopolitics of Health as Wealth in Original Risk Society // *Images of Public Wealth Or the Anatomy of Well–Being in Indigenous Amazonia.* Tucson: University of Arizona Press, 2015. – P.60–88.

23. Foucault M., Burchell G. The birth of biopolitics: lectures at the Collège de France, 1978–1979. – New York: Picador, 2010. – 346 p.

24. Inglehart R., Welzel Ch. Modernization, Cultural Change, and Democracy. The Human Development Sequence. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 345 p.

25. Liesen L. T., Walsh M. B. The competing meanings of «biopolitics» in political science: Biological and postmodern approaches to politics // *Politics and the Life Sciences.* – 2012. – Vol.31, No.1/2. – P.2–15.

Cheshko V. T., *DS, prof., prof. of department of philosophy and political science of the Kharkiv National University of Economics named after S. Kuznets (Ukraine, Kharkiv), cheshko@karazin.ua*

Kuz O. N., *DS, prof., the Chief of department of philosophy and political science of the Kharkiv National University of Economics named after S. Kuznets (Ukraine, Kharkiv), kuzboss@yandex.ua*

Biopower and biopolitics: anthropological and socio-political dimensions of techno-humanitarian balance

The sociobiological and socio-political aspects of human existence have been the subject of techno-rationalistic control and manipulation. The investigation of the mutual complementarity of anthropological and ontological paradigms under these circumstances is the main purpose of present publication. The comparative conceptual analysis of the bio-power and bio-politics in the mentality of the modern technological civilization is a main method of the research. The methodological and philosophical analogy of biological and social engineering allows combining them in the nature and social implications as part of a High Hume technologies class. As result of the transformation of somatic foundations of the human being and his behavior, stereotypes in the object of control and management the technogenic risk reached the existential (evolutionary) level. The rapidly growing status of biopower and biopolitics in the conceptual field of contemporary political science becomes by phenomenological expression of these processes.

Keywords: biopower, biopolitics, High Hume technology, an evolutionary risk.

Чешко В. Ф., *доктор философских наук, профессор, профессор кафедры философии и политологии, Харьковский национальный экономический университет им. Семёна Кузнецка (Украина, Харьков), cheshko@karazin.ua*

Кузь О. Н., *доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии и политологии, Харьковский национальный экономический университет им. Семёна Кузнецка (Украина, Харьков), kuzboss@yandex.ua*

Бивласть и биополитика: антропологическое и социокультурное измерение техногуманитарного баланса

Основной целью настоящей статьи является исследование взаимной дополнителности антропологической и онтологической дисциплинарных матриц, когда социобиологической и социополитической аспекты человеческого существования стали предметом технорационалистического контроля и манипуляции. Основным методом исследования является сравнительный концептуально-мировоззренческий анализ концептов биовласти и биополитики в ментальности современной техногенной цивилизации. Методологическая и философская аналогия биологической и социальной инженерии позволяет объединить их по природе и социальным последствиям в составе одного класса – технологий High Hume. В результате превращения соматической основы человеческого существа и его поведенческих стереотипов в объект контроля и управления величина техногенного риска достигла экзистенциального (эволюционного) уровня. Феноменологическим выражением этого становится стремительно возрастающий статус биовласти и биополитики в концептуальном поле современного политологического знания.

Ключевые слова: бивласть, биополитика, High Hume технологии, эволюционный риск.

* * *

УДК 008:312.421

Ареф'єва А. Ю.,
асистент–стажист, Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського (Україна, Київ), annarefieva@yandex.ua

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРИ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

Стан осмислення проблемного поля культуротворчості, який пов'язується з глобалізацією і тими інтегративними, а також синтетичними процесами, є перманентним відгомном або відбитком ширших процесів, які можна відмітити як космоантропогенез культури, цивілізації в цілому. Уся і складна і цікава проблематика торкається кожної національної культури, особливо української культури.

Ключові слова: культура, глобалізація, культуротворчість, цивілізація, культурні практики, мистецтво.

Специфічна ситуація оцінки трансформаційних процесів культури в цілому означає, що образ або концепт «культура» застосовується для тих чи інших проблем, що пов'язані з міжкультурними взаємодіями, діалогом культур та ін. Проте феномен глобалізації в культурі виглядає метафорою. Якщо геополітичний простір інтерпретується як дія міжкультурних трансконтинентальних консорціумів, то можна зазначити, що культура розуміється лише на рівні інструментального механізму освітнянських і інших технологій. Тобто культура в такому контексті визначається як один із аспектів цивілізації. Адже багато вчених характеризують її інакше.

Так, переважна більшість дослідників вважають, що культура – це той бастион діяльності людини, який відповідає за духовність. Якщо ми об'єктивуємо всі цінності культури, то духовність зникає, зникає саме в рамках того об'єктного виміру культури, який позбавляється суб'єктності, тобто позбавляється активно діючого продуцента. Можна стверджувати, що культура в цілому презентується як та реальність, в якій людині дається світ. Культура є феноменом здійснення ціннісних людиновимірних констант, що існують в соціумі, роблять людину людиною. Але зазвичай поняття «культура» підміняють поняттям «цивілізація», тобто тими ознаками буття людини, які дають можливість її соціалізації, входження в соціум.

Проблема глобалізації культури вивчалася в роботах М. Бахтіна, М. Бердяєва, Х. Ортега-і-Гассет, О. Шпенглера, Д. Гелда, Е. МакГрю, Д. Голблатта, Д. Перратона, та ін. [1; 2; 7; 8; 4], адже мало визначені соціокультурні аспекти формування культурних цінностей.

Мета статті – визначити соціокультурні детермінанти формування культурних цінностей в глобалізаційних процесах культури сучасності.

Наприкінці ХХ століття виникає багато поштовхів щодо трансформацій образних подій в культурі, які не можна зазначити лише як синтетичні, інтегративні, бо саме наприкінці ХХ – початку ХХІ століть вони набувають ознак глобальності. Весь цей контекст потребує свого окремого дослідження. Необхідність дослідження глобалізації в культурі, зокрема, в українській культурі, визначається тим, що за певною низкою робіт, які присвячені проблемам окремих практик культури, стоїть образ культури в цілому.

Важливо побачити сам спосіб узагальнення світоглядних і культуротворчих трансформацій образності, які можна осмислити як глобалізацію. Дослідників не влаштовують надумані анти тези локального, універ-